

prof. dr hab. Elżbieta Wichrowska
Uniwersytet Warszawski
Wydział Polonistyki

Warszawa, 20.05.2019 r.

**Recenzja głównego osiągnięcia naukowego doktor Magdaleny Patro-Kucab
oraz jej dorobku naukowego
w postępowaniu habilitacyjnym w zakresie literaturoznawstwa**

Dorobek tekstowy Magdaleny Patro-Kucab jest obfity, tematycznie i problemowo spójny, „gatunkowo” stosunkowo różnorodny. Składają się nań dwie monografie: „...*jest to głos Ojczyzny z jej serca i ducha wydobyty...*” *O późnej twórczości poetyckiej Kazimierza Brodzińskiego* (2011 - praca stanowiąca rozwinięcie doktoratu) oraz *W kręgu spraw prywatnych i publicznych. Korespondencja Alojzego Felińskiego z lat 1795 – 1820* (2019); 42 artykuły publikowane w czasopiśmie naukowych oraz rozdziały w recenzowanych monografiach naukowych (w tym publikacje zagraniczne), a także 4 współredakcje monografii naukowych oraz 2 artykuły o charakterze metodycznym.

Można także mówić o tematycznej spójności tego dorobku. Autorka koncentruje się przede wszystkim na zagadnieniach związanych z piśmiennictwem I połowy XIX wieku, kulturą i literaturą późnego oświecenia i początków polskiego romantyzmu. Znacząca część prac (monografia i szereg artykułów) poświęcona została analizie i interpretacji tzw. późnej twórczości (z lat 1830-1835) Kazimierza Brodzińskiego, najslabiej rozpoznanej przez badaczy, twórczości uwikłanej historycznie, politycznie i ideowo w okres powstania listopadowego, z wyraźnymi elementami koncepcji mesjańskich, które Autorka zresztą próbuje analizować w perspektywie twórczości Woronicza (mesjanizmu). Z tego nurtu zainteresowań, okresem około powstaniowym, wyłaniają się kolejne badania Magdaleny Patro-Kucab i teksty z nimi związane dotyczące właśnie poezji czasów powstania listopadowego analizowanej w perspektywie komparatystycznej (polsko/niemieckiej; Słowacki, Odyniec, Gaszyński/ Kerner, Veit). Zainteresowanie perspektywą komparatystyczną ujawnia także tekst poświęcony Ludwikowi Osińskiemu jako wykładowcy literatury powszechnej.

W ostatnich latach uwaga Habilitantki skupiła się na innej, ważnej dla polskiej kultury pierwszej ćwierćwiecza wieku XIX postaci, na Alojzym Felińskim. Jemu też, obok szeregu artykułów, poświęcona została 340 stronicowa monografia, wskazana jako zasadnicza część osiągnięcia habilitacyjnego, *W kręgu spraw prywatnych i publicznych. Korespondencja Alojzego Felińskiego z lat 1795 – 1820*. Na drugą część osiągnięcia składa się przedstawiony cykl 9 artykułów. Osiągnięcie naukowe, tj. monografia oraz cykl artykułów zostało zatytułowane *Epistolografia oraz literacka i reformatorska działalność Alojzego Felińskiego*.

Wracając do monografii poświęconej Felińskiemu, monografia ta ujawnia trzy podstawowe pola problemów podejmowanych tu przez Magdalenę Patro-Kucab. Pierwsze pole dotyczy zagadnienia listu, epistolografii ukazanych w perspektywie teoretycznej z przywołaniem głosów współczesnych badaczy (m. in. wciąż niezastąpionej Skwarczyńskiej), ale też tych z epoki (Krasicki, Golański, Konarski, Piramowicz, Królikowski, Szymański). Zwrócona została szczególna uwaga na problem listu jako świadectwa i specyficznego środka komunikacji, jako formę wypowiedzi (m. in. formę listu jako rozmowy). Kolejne pole obserwacji związane jest już z konkretną korespondencją Alojzego Felińskiego, która pozwala na nowe odczytanie jego miejsca i roli w epoce, nie tylko – co stało się już naukowym standardem – jako autora jednego dramatu *Barbary Radziwiłłówny* i jednego wiersza *Boże coś Polsce...* Poety, ale także „reformatora języka, historyka i teoretyka literatury, a także pedagoga”. Oddzielne pole refleksji stanowią lata 1795-1820 jako czasoprzestrzeń kulturowo-społeczna i polityczna, w której dochodzi do szeregu ważnych przeobrażeń estetycznych, ideowych i politycznych.

Monografia stanowi połączeniem ujęcia biograficzno-chronologicznego z próbą zaprezentowania cech swoistych twórczości Felińskiego, z zaznaczeniem szerokich kontekstów geograficzno-kulturowych dla jego aktywności. Przy czym szczególnemu oglądowi została poddana przede wszystkim ta część jego twórczości, która stała się przedmiotem refleksji w korespondencji Felińskiego.

W rozdziale drugim pracy, *Pasjonat literatury i życia naukowego*, Feliński został omówiony jako człowiek kultury, literat, uczestnik życia naukowo-kulturalnego i nauczyciel (a także organizator życia szkolnego). Przedstawiono kolejne etapy twórczości Felińskiego (wołyński: wczesno-młodzieńczy; warszawski aż po krzemieniecki). Refleksji nad jego twórczością, także tekstami jego pióra słabo rozpoznawanymi, czasem zachowanymi wyłącznie w rękopiśmiennych planach np. *Kodrusek*, od młodzieńczej *Kory i Alonza* począwszy, poprzez rewolucyjne *Do Tadeusza Kościuszki nad Bastylią*, *Pochwała Kościuszki*, po tłumaczenie Derrida *Ziemianina* i *Barbarę Radziwiłłównę* towarzyszy też ogólniejszy namysł nad problemem,

którego świadectwem jest omawiany utwór Felińskiego. I tak np. omówienie twórczości przekładowej Felińskiego, jego zainteresowania twórczością Delille'a i przekład *L'homme des champs* (*Ziemiańska*) zostały poprzedzone refleksją nad problemem przekładu w kulturze oświecenia, popularności Delille'a na ziemiach polskich (XVIII/ i XIX w.) czy jego tłumaczeń, w tym – przede wszystkim – Felińskiego. Omawianej analizie konkretnych tekstów Felińskiego towarzyszy przywoływanie bogatego kontekstu estetycznego, czasem historycznego w oparciu zresztą o aktualny stan badań.

Osobne miejsce w pracy poświęcono najważniejszym dramatom Felińskiego *Barbarze Radziwiłłównie*, tłumaczeniu *Wirginii* Alfieriego oraz *Radomistowi i Zenobii* Crebillone'a. Ich omówienie także zostało poprzedzone wprowadzającymi w kontekst estetyczno-genologiczny podrozdziałami m. in. *Dramat klasyczny w Polsce- uwagi ogólne; Tragedia klasyczna*. Autorka pracy rekonstruuje też krytykę teatralną z epoki dotyczącą *Barbary Radziwiłłówny* oraz głosy współczesnych badaczy (m. in. Ratajczakowa, Rejman). Rozdział ten zamyka opis „Pedagogicznej kariery Alojzego Felińskiego”, w którym mowa o wahaniach, dylematach, które ujawnia też jego korespondencja, związanych z problemem objęcia katedry na Uniwersytecie Warszawskim i jego drogą do kariery, krótkiej jak się okaże, dyrektora szkoły krzemienieckiej, ale też nauczyciela, autora koncepcji i kursu literatury narodowej w tym liceum. To rozdział, w którym ujawniają się kompetencje i ujęcia charakterystyczne dla historyka literatury, równie wyraźna jest też refleksja teoretyczna, jak i krytyczno-literacka. Właściwość ta, wielotorowość refleksji i prowadzonego dyskursu, cechuje też kolejne rozdziały.

Rozdział trzeci monografii poświęcony został Felińskiemu jako ziemianinowi, gospodarzowi Osowy, a także miejscu i roli wsi w rzeczywistości polskiej po 1795 roku. Autorka sięgając do zachowanych listów Felińskiego (do Wyszowskiego z roku 1796) i, przede wszystkim, przekazów pamiętnikarskich tj. pamiętników bratowej, Ewy Felińskiej, przedstawia stosunek pisarza do bytu ziemiańskiego, rekonstruuje jego ówczesne życie: typ zajęć, wygląd dworu, konkrety życia codziennego (potrawy); aktywności, udane i te mniej udane, gospodarskie, ale też publiczne. Okres osowski pokazany tu też został w perspektywie realizowania ziemiańskich ideałów „intelektualnych, humanistycznych właściwych dla poezji czarnoleńskiej” (s. 194), przestrzeni kulturowej istotnej z punktu widzenia biografii Felińskiego, ale także jego twórczości. W tej przestrzeni, zwraca na to uwagę Autorka pracy, przywołując zresztą fragment z pamiętnika Ewy Felińskiej, zrodziły się *Barbara Radziwiłłówna, Wirginia, Radomist i Zenobia*, o których mowa była w poprzednim rozdziale. Fragmenty ostatnich, przed opuszczeniem Osowy, listów z tego okresu tj. odnoszących się do życia ziemiańskiego Habili-

tantka widzi i czyta w perspektywie staropolskiej walety, odwołując się do tradycji Miaskowskiego, Kochanowskiego, a nawet Janickiego i Dantyszka. Listy z okresu pobytu w Osowie służą Autorce do rekonstrukcji tego etapu biografii pisarza, etapu spoza sfery publicznej. Listy z tego okresu nastawione są na konkret, otoczenie, przestrzeń najbliższą, właśnie prywatną, poza sferą publiczną. Stanowią więc z jednej strony źródło informacji o rzeczach i faktach, ale też swoisty sposób (narzędzie) tekstualizowania swojego doświadczenia przy pomocy formy listu będącej inną od poetyckiej formą wypowiedzi i ekspresji. Ten drugi motyw wydaje się jednak za słabo wyeksponowany w pracy.

Rozdział czwarty poświęcony został „sprawom rodzinnym, sąsiedzkim i przyjacielskim”, słowem relacjom Felińskiego z ludźmi, i to należącymi do jego najbliższego otoczenia (od pierwszej miłości, panny Załęskiej poczynając, poprzez żonę Józefę Omiecińską, młodo zmarłą a bardzo bliską poecie siostrę Emilię, po krąg przyjaciół i znajomych: Tarnowskich, Gustawa Olizara, Karola Sienkiewicza, Konstantego Tyminieckiego, To rozdział, który przynosi nowe informacje dotyczące najbliższych osób kręgu Felińskiego, żony, dzieci. Prezentuje te postaci, ale także ujawnia postrzeganie przez Felińskiego rzeczywistości, ludzi go otaczających, jego uczucia, emocje, radość (jak jest szczęśliwy, co dzień szczęśliwszy), ale też lęk o bliskich, o przyszłość (s. 202).

Ostatni, piąty, rozdział dotyczy zagadnienia stylu listowego, językowo-stylistycznej strony korespondencji. Autorka starała się w tej części pracy pokazać cechy specyficzne listów Alojzego Felińskiego. Omawia i analizuje obecne w korespondencji: formuły inicjalne i finalne (zwroty adresatywne, pozdrowienia, życzenia zdrowia, pożegnania), formuły konwencjonalne (prośby, podziękowania, przeprosiny), pojawiające się „złote myśli”, czy obcojęzyczne „wtręty językowe”. W podsumowaniu tego rozdziału, Autorka stwierdza „epistolografia wołyńskiego dramaturga poza tym, że stanowiła prezentację różnorodnych tematów i spostrzeżeń [...] była także konstrukcją językowo-stylistyczną, za pomocą której ujawniała się skuteczność i lingwistyczny kunszt epistologa. (s. 279). To bardzo ciekawy, dobrze pomyślany rozdział, który mógłby spajać tematykę wcześniejszych rozdziałów pokazując, w jaki sposób organizował Feliński w listach rzeczywistość, przy pomocy jakich narzędzi stylistyczno-językowych próbował ją tekstualizować i definiować. Autorka nie zawsze decyduje się jednak na wyraźne postawienie tezy, czasem brakuje szczegółowego rozwinięcia wskazanych problemów. Tymczasem próba analizy języka i stylu tych listów mogłaby pokazać oryginalność Felińskiego, to co czasem nazywane jest „stylem autorskim” jego listów (tak się po części dzieje w podrozdziale „Złote myśli”, który nb. także domagałby się rozwinięcia). Dążenie do filozoficznej puenty, „formy

argumentu” (s. 27) przyjmowanie postawy nauczyciela, to na pewno ważna, indywidualna cecha tych listów. Analiza elementów strukturalizujących list (formuły powitalne itd.) pokazuje tę korespondencję – co było do przewidzenia – jako dość klasyczną, wpisującą się w trendy korespondencji innych pisarzy tego okresu. To materiał i temat (korespondencja), do którego warto wrócić, poddać odrębnej analizie i mam nadzieję, że Autorka to uczyni, bo na pewno ma tu wyjątkowe kompetencje.

Przedstawiona jako główne osiągnięcie naukowe monografia – uzupełniona o cykl 9 artykułów (nowych, oraz 8, które w wersji rozszerzonej znalazły się w monografii) dotyczących wybranych problemu życia i twórczości Felińskiego (tu także literackie i oratorskie reakcje na jego śmierć Autora *Barbary Radziwiłłówny*) - to praca znacznie wzbogacająca i uzupełniająca współczesną wiedzę na temat aktywności Felińskiego nie tylko jako literata, człowieka przestrzeni publicznej, ale także prywatnej, męża, ojca i przyjaciela ukazanego w perspektywie zachodzących procesów estetycznych i kulturowych, obejmujących także przestrzeń życia prywatnego; przynosi szereg nowych informacji, bądź kładzie nacisk na zwykle pomijane problemy lub postaci, jak postać żony Felińskiego, relacji przyjacielskich np. z Tarnowskimi. Monografia i cykl artykułów wypełniają lukę w dotychczasowych badaniach dotyczących tak biografii samego pisarza, jego twórczości, jak i życia literackiego przełomu XVIII i XIX wieku. Taka perspektywa, biograficzna, tłumaczy nieco problem podstawowy. Nie w pełni został zrealizowany, zaproponowany w tytule, problem główny monografii, korespondencja Felińskiego. (*W kręgu spraw prywatnych i publicznych. Korespondencja Alojzego Felińskiego z lat 1795-1820*). Nie korespondencja jest tu głównym bohaterem i przedmiotem szczególnej uwagi Autorki, co sugeruje nie tylko tytuł, ale i założenia pracy i podrozdziały m.in. *Epistolografia wieków dawnych jako przedmiot badań nie tylko literaturoznawczych, Materiały źródłowe oraz ogólne informacje o adresatach listów Alojzego Felińskiego*, czy pierwszy rozdział pracy (*Rozmowa korespondencyjna. Uwagi formułowane w kontekście teorii listu oraz zagadnień języka mówionego*), ale – była już o tym mowa, konkretne dzieła Felińskiego ukazane w kontekście życia literackiego epoki, czasem w kontekście jego biografii, innym razem np. przy *Barbarze Radziwiłłównie*, poza nią. Korespondencja potraktowana tu została przede wszystkim jako ważne źródło, nie jedyne zresztą, informacji o Felińskim. Autorka sięga bowiem do bardzo wielu, co warto podkreślić, źródeł, do literatury dokumentu osobistego (pamiętniki, listy), krytyki teatralnej (recenzje), lub tekstów literackich omawianego okresu.

Mam wrażenie, że Autorka nie mogła się zdecydować, czy punktem odniesienia i uwagi w monografii powinna stać się twórczość, konkretne dzieła Felińskiego w kontekście życia

literackiego (estetyki) epoki czy jego korespondencja traktowana przede wszystkim jako tekst o określonych cechach i funkcjach, a dopiero w drugiej kolejności jako źródło wiedzy o twórczości i życiu Felińskiego. Patro-Kucab ma zresztą świadomość nagromadzonych w pracy równoległych narracji dotyczących biografii, twórczości, kontekstów kulturowych, kwestii źródeł itd. co sygnalizują zwroty typu: „(po)wracając na karty m. in. s. 142, 148.

Już na marginesie, czasem w pracy pojawiają się pewne skróty myślowe, które domagałyby się pewnych uzupełnień, dopowiedzeń, redakcji: np. „Na ostatnim z wykładanych wydziałów wykładano filologię oraz historię, a także historię i literaturę polską, estetykę, styl i wymowę polską”, (s. 150). Autorka bez wątpienia wie, że także inne przedmioty, to jest z zakresu malarstwa i muzyki wykładano w tym Oddziale. (Honorowym pierwszym dziekanem wydziału był Marcelo Bacciarelli). Innej, drobnej korekty, raczej redakcyjnej, dookreślenia wymagałoby stwierdzenie: „Swego rodzaju rekompensatę stanowiło obdarzenie „nowego państwa” liberalną konstytucją [...] opracowaną jeszcze w stolicy Austrii przez Adama Jerzego Czartoryskiego, ostatecznie zaś zredagowaną przez zespół doradców cara podczas jego pobytu w Warszawie w listopadzie 1815 roku.” (s. 148). Czy pisząc o stolicy Austrii – zapewne tak – Autorka ma na myśli ustalenia Kongresu Wiedeńskiego?

Dość niezręcznie brzmią niektóre zdania typu „Mając na myśli wspomnianą powyżej rodzicielkę poety, wypada na moment pochylić się nad sylwetkami rodziców Alojzego [...]” (s. 173).

W podsumowaniu dorobku Habilitantki uwzględnić należy całokształt aktywności na polu naukowym, dydaktycznym i administracyjnym, szczegółowo zrelacjonowany zresztą w *Autoreferacie*. O obfitym dorobku naukowym, publikacjach: książkach i artykułach, dr Magdaleny Patro Kucab była już mowa. Gwoli pełnego opisu i oceny jej dorobku wspomnieć trzeba także o innych jej aktywnościach naukowych i dydaktycznych, do których należy m. in. udział w projekcie grantowym (NPRH, w roli wykonawcy) *Czytanie poetów polskiego oświecenia. Krasicki-Naruszewicz-Trembecki-Karpiński* (2012-2017) oraz publikacja w książce *Antropologia krajobrazu* powstałej w ramach grantu Krajobraz kulturowy NCN.

Habilitantka wygłosiła referaty na 22 konferencjach, w tym 8 międzynarodowych, była również współorganizatorem takowych (9 krajowych i 2 międzynarodowe). Międzynarodowa aktywność naukowo-dydaktyczna wyraża się też w publikacjach jak i wyjazdach do zagranicznych ośrodków naukowych w ramach programu Erasmus (Saarbrücken- Niemcy; Preszów-Słowacja)

Habilitantka jest członkiem Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem XVIII (od 2011), a także Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego (od 2009) i Polskiego Towarzystwa Retorycznego (od 2017).

Także działalność dydaktyczna Habilitantki zasługuje na uznanie: liczne typy prowadzonych zajęć na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia na kierunku filologia polska oraz dziennikarstwo i komunikacja społeczna (wykłady m. in.: historia literatury europejskiej; klasyczne podstawy retoryki współczesnej; seminaria licencjackie; ćwiczenia i konwersatoria: m.in. historia literatury staropolskiej i oświeceniowej, analiza i interpretacja dzieła literackiego). Wypromowała 44 licencjatów, była recenzentem 30 (magnisterskich i licencjackich).

Odnotować też trzeba duże zaangażowanie Habilitantki w opiekę merytoryczną nad studentami (pomysłodawczyni i opiekun koła naukowego Sekcji Retoryki i Krasomówstwa; warsztaty dla studentów i licealistów; debaty), udział w pracach nad procesem dydaktycznym.

Trzeba też podkreślić bardzo dużą aktywność Habilitantki na polu organizacyjnym na rzecz rodzimej jednostki, jako członka wielu komisji, koordynatora programów, pomysłodawczynię i realizatora wielu inicjatyw dydaktyczno-organizacyjnych. Żeby ograniczyć się tylko do funkcji najważniejszych: czynnie uczestniczyła, także jako wicedyrektor ds. dydaktyki i organizacji (od 2009) Instytutu Filologii Polskiej, a obecnie (od 2018) Instytutu Polonistyki i Dziennikarstwa Uniwersytetu Rzeszowskiego w pracach nad organizacją działalności Instytutu i nad procesem dydaktycznym, była pomysłodawczynią wielu rozwiązań organizacyjno-dydaktycznych, brała udział w tworzeniu nowych kierunków i specjalności i nowej oferty programowej; współpracy z zagranicą. Pełna lista zakresu obowiązków i działań przedstawiona została w *Autoreferacie* (s. 22 z 25). Jest członkiem Rady Instytutu Filologii Polskiej oraz Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego; Koordynatorem Wydziału ds. Klas Akademickich i Uniwersyteckiego Portalu Wiedzy (od 2018); była też członkinią Komisji Senackiej ds. Dydaktyki (2011 -2012).

Dr Patro-Kucab jest też aktywna na polu popularyzacji nauki i kultury polskiej (organizacja wykładów i spotkań opisane w *Autoreferacie*); organizuje i uczestniczy w warsztatach, konferencjach, spotkaniach dyskusyjnych dla uczniów, ale także na rzecz popularyzacji języka polskiego i kultury polskiej (współpartner Uniwersytet Preszowski).

Podsumowując, sformułowane powyżej pozytywne opinie na temat monografii, dorobku i aktywności dydaktycznej oraz organizacyjnej Habilitantki zdecydowanie przeważają

nad drobnymi zresztą zastrzeżeniami. Monografia autorstwa dr Patro-Kucab *W kręgu spraw prywatnych i publicznych. Korespondencja Alojzego Felińskiego z lat 1795-1820* oraz zaprezentowany cykl 9 artykułów, składające się na całość osiągnięcia naukowego „Epistolografia oraz literacka i reformatorska działalność Alojzego Felińskiego” stanowi ważne dokonanie w badaniach nad historią literatury polskiej przełomu XVIII i XIX wieku, otwierające nowe perspektywy dla badań nad epoką okresu 1800-1830.

Przedstawiona monografia pod każdym względem spełnia wymogi stawiane rozprawie habilitacyjnej. W tym kontekście mogę stwierdzić, że główne osiągnięcie naukowe, monografia i cykl artykułów, dr Magdaleny Patro-Kucab oraz cały jej dorobek świadczą o znacznym wkładzie Habilitantki w rozwój literaturoznawstwa, w szczególności badań nad literaturą i kulturą przełomu wieku XVIII i XIX. Mając zatem na uwadze omówione w niniejszej recenzji osiągnięcia i kompetencje dr Magdaleny Patro-Kucab, stwierdzam, że spełnia ona wszystkie kryteria narzucone przez obowiązującą Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, i z pełnym przekonaniem popieram wniosek o przyznanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Elżbieta Widworska